

УДК 373.3:78

Тамара Турчин

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

В статті розкрита специфіка підготовки учителів музики до опанування новими засобами педагогічного супроводу молодших школярів, які спрямовані на досягнення у дітей високого рівня музичної освіченості – пізнання музики, її оцінювання, музичної творчості. Сучасний учитель має бути готовим до гуманно-творчої інноваційної діяльності.

Ключові слова: учитель, гуманізація навчання, уява, фантазія, інтуїція, емоції.

Суспільно-політичний рівень країни сьогодні викликає гостру потребу у формуванні гармонійно розвиненої, соціально активної, толерантної людини з високими духовними якостями, здатної до саморозвитку і самовдосконалення. Навчальний процес в початковій школі на уроках музики має бути гуманізований і спрямований на підготовку фахівців до особистісно орієнтованого навчання і виховання учнів через освоєння ними відповідних технологій.

В контексті педагогічної інноватики створюються нові технології, концепції, підходи, які диктують появу учителя з новим типом мислення, фахівця з новою ментальністю. Креативність сучасного учителя музики в початковій школі має розглядатись як пошук неординарних, нестандартних прийомів, методів та форм роботи по музичному навчанню і вихованню учнів, розкриттю їх потенційних музичних здібностей, мислення, уяви, фантазії. Вище означеним проблемам присвятили свої праці В. Загорський, І. Кулешова, Н. Лаврентьева, О. Реброва, А. Фурман, Н. Шиян та ін. Особливості модернізації фахової мистецької освіти висвітлено у роботах В. Горлинського, О. Ковальова, Г. Ніколаї, Г. Падалки, О. Щолокової та ін.. Пріоритети початкової музичної освіти окреслено в працях О. Лобової, Л. Масол, Е. Печерської, В. Рагозіної та ін.

Мета статті – розкрити специфіку підготовки учителів музики до опанування новими засобами педагогічного супроводу дитини для її всебічного розвитку, навчання і виховання.

Головна мета освітянської діяльності повинна спиратися на принцип формування такої всебічно розвиненої людини, яка б гармонійно поєднувала свої інтереси і свій високий професіоналізм з загальними цінностями і інтересами (національними, загальнолюдськими, екологічними тощо). В сучасних умовах освіта є тим механізмом, що забезпечує перехід від революційних, силових методів на гуманно спрямовані. Новими

завданнями є необхідність пере визначення образу світу і місця людини в ньому, необхідність загострення етичної проблеми, проголошення принципу випереджальної підготовки людини до умов життя, про які мало що відомо.

На відміну від традиційної освітньої моделі, сутністю якої є оволодіння знаннями, уміннями і навичками, сучасна освіта має зосереджуватись на проблемі гуманізації навчання, пріоритетом якої є формування механізмів саморозвитку особистості, самонавчання і самовиховання. Гуманістична освіта має не тільки забезпечити прилучення людини до знань про навколишній світ, але й сформуванню її ставлення до цього світу, визначити її світоглядну і моральну позицію, сприяти виникненню умов для генетичного бажання самореалізації у відповідності з природними здібностями людини, до певних видів діяльності і наполегливості в оволодінні ними на творчому рівні. А відбутися це має тому, що сучасне суспільство все більше має усвідомлювати необхідність формування у людей нового цілісного світорозуміння і наукового світогляду, які були б адекватні останнім досягненням думки про гуманізм. Найвища мета гуманізації освіти полягає в тому, щоб своєчасно підготувати людей до нових умов життя.

Нинішнє тлумачення освітнього процесу недостатньо враховує потреби гуманістичного підходу до навчання молодших школярів на уроках музики. В розвитку системи освіти педагогічної традиції переважають інноваційні процеси, навчання будується як нормативний процес, практично не реалізовується індивідуальність, самотність, самоцінність кожного школяра. Фахова обізнаність учителя не включає сучасні знання, навички, способи мислення, вміння виконати замовлення суспільства на формування особистості, здатності до творчості, ініціативи саморозвитку, самоосвіти, ціннісного ставлення до навколишнього світу і самого себе. У свідомості широкої педагогічної громадськості має укорінитися думка про те, що головним завданням учителя повинно стати виховання дитини. Учитель має спрямувати увагу до особистості та забезпечити максимально сприятливі умови для виявлення і розвитку її задатків і здібностей на основі поваги і довіри до неї, допомогти реалізувати себе в житті, ввійти в нього якомога чеснішими, добрішими, впевненішими. Від конкретної мети залежить, буде це виховання-розвиток чи виховання-насилство; виховання творчості чи виконавства. Сучасним для музичного навчання є методологічне положення про необхідність міжособистісного контакту учителя і учнів, який має ґрунтуватися на рівноправності учасників навчального процесу. Уміння вислухати учня, стати на його позицію, вважати її такою ж самоцінною, як і власну, є необхідною умовою занять музикою, створення творчої атмосфери на уроці. Стосунки між учнем і учителем повинні бути такими, щоб кожна дитина незалежно від рівня її знань почувала себе не учнем, а особистістю, надзвичайно цікавою і потрібною. Сутність педагогічного бачення полягає

не в тому, щоб наголосити на неправильній відповіді учня або виявити порушення дисциплін, а зрозуміти і сприйняти його захоплення. Сучасна професійна модель педагога вимагає змін педагогічної парадигми: від навчання як нормативно побудованого процесу, до вчення як індивідуальної діяльності учня, його корекції і педагогічної підтримки. В умовах модернізації початкової музичної освіти учитель повинен мати високий рівень емпатії, орієнтуватися на співпрацю, досягти достатнього рівня музично-педагогічної культури, щоб бути здатним на гуманних засадах формувати музичну культуру школярів. Фахова обізнаність учителя повинна базуватись на формуванні інтерсуб'єктної спрямованості педагогічної діяльності на потребі у ній. Сучасна модель початкової музичної освіти має бути спрямована на пробудження уяви учня, його фантазії, інтуїції, емоцій. Існуюча система початкової музичної освіти продукує раціонально-логічні способи пізнання, позитивні емоції носять винятковий характер. Але ж нічого не запам'ятовується так, як те, що пов'язане з радістю, задоволенням, тобто позитивними емоціями. Звідси педагогічним правилом має стати вимога емоційної схильності, через яку слід проводити весь навчальний матеріал. Учитель кожного разу має турбуватись про те, щоб накопичити відповідні сили не тільки розуму, а й почуття. Найкращим каталізатором підвищення емоційного фону занять має бути застосування у викладацькій практиці гуманістичної психології навчання, яке припускає перебудову навчання за такими напрямками: створення психологічного клімату довіри між учителем і дітьми забезпечення співробітництва у прийнятті рішення між усіма учасниками навчального процесу; актуалізація мотиваційних ресурсів навчання; розвиток в учителів особливих індивідуальних настанов, які найкраще відповідають гуманістичному навчанню. Щоб така модель працювала, від учителя крім інформаційного забезпечення вимагається розроблення прийомів формування позитивних емоцій (створення творчої обстановки на уроці; порівняння; зміна інтонацій; використання міміки та жестів; піднесеність настрою; створення атмосфери розкнутості, доброзичливості тощо). Необхідно навчити учителів керувати емоційним фоном навчальних занять; активніше здійснювати гуманізацію навчально-виховного процесу, яка буде сприяти утворенню доброзичливих взаємовідносин між учасниками навчально-виховного процесу.

Створення атмосфери психологічної розрядки учнів в навчально-виховному процесі початкової музичної освіти народжується там, де учитель стає одnodумцем, другом дитини, бачить в ній людину, яка вступає упізнання, творчості; де учитель вміє відчувати духовний світ учня, його бачення всього, що нас оточує. Дотримання цієї умови орієнтує учителів на забезпечення конструктивного використання природної дитячої потреби в хорошому ставленні до неї для заохочення розвитку позитивних задатків і прагнень, такого характеру взаємодії, при якому дитина зможе реалізуватися, отримати впевненість у своїх діях.

Учитель має навчити дитину розуміти емоції інших, управляти своїми емоціями, активізувати власні емоції. Завдання учителя музики і полягає в тому, щоб активна і стійка потреба перетворилася в прагнення, що реалізується в конкретні досягнення лише тоді, коли виникають чи створюються необхідні педагогічні умови для цього, постійно схвалювати успіхи своїх учнів у засвоєнні основ музичного мистецтва.

Особливого значення в діях учителя набуває позитивність і оптимістичність оцінювання участі учнів у різних видах музичної діяльності. При цьому учитель має підкреслити цінність, неповторність індивідуальних досягнень учня, визначити, навіть і незначні, але позитивні зміни і його музичного розвитку. Учитель має здебільшого схвалювати, а не критикувати дії учня, відзначати краще, а не гірше, спрямовувати свої зусилля на похвалу, а не на засудження. Учитель, що налаштований на добро, ситуації підтримки спрямовує у ціліспрямованому виборі комплексу зовнішніх умов, що сприяють отриманню задоволення, прояву спектру позитивних емоцій, почуттів. Спостерігаючи прояви поведінки учня, пов'язуючи ланцюг вчинків, висловлювань, емоцій, які демонструє чи стримує дитина, в єдине ціле, учитель має розуміти і пояснювати для себе її внутрішній стан, її мотиви, духовно-культурний потенціал, здібності і можливості. Учителю потрібне співчутливе, емпатійне розуміння та готовність прийняти учня повністю, навіть з його недоліками.

Сучасний учитель початкової музичної освіти має бути одночасно і викладачем, і вихователем, і організатором педагогічного процесу, а також консультантом для батьків. Саме тому учителю музики в початковій школі сьогодні необхідно вже недостатньо просто добре володіти змістом програмного матеріалу для якісного здійснення навчального процесу. Йому необхідно розуміти співвідношення навчання і розвитку, знати етапи, закони і принципи формування перцептивних дій, найоптимальніший стиль спілкування і взаємодії з учнями, побудований на гуманній основі з метою введення дітей у світ прекрасного, прилучення їх до цінностей національного і світового мистецтва. Сучасний педагог у галузі музичного мистецтва має ставитись до кожного учня як до унікальної особистості, що знаходиться в постійному пошуку і художній творчості. Учитель, який прагне найповніше розкрити особистісні якості молодшого школяра в музичному мистецтві, має мати комплексне уявлення про психологічну готовність дитини до шкільного навчання, зміни в психоемоційній сфері, реальний стан розвитку художнього сприймання учня, особливостей емоційних переваг тощо. В умовах сучасної вітчизняної педагогіки актуальною має бути орієнтація учителів на нову філософію освіти, де ідеї гуманізації мають стати провідними, де основною метою має бути не тільки засвоєння знань, умінь і навичок, а насамперед виховання почуттів, розвиток розуму, емпатії, що є основою розуміння дійсності, самого себе, навколишніх людей і творів мистецтва. Сучасна парадигма навчання має орієнтувати на педагогічну підтримку будь-яких

спроб учня до творчого самовиявлення. Заохочення, стимулювання, активізація, створення належних умов до самостійного пошуку учнів в музичній діяльності має бути важливим завданням сучасного учителя в початковій освіті. Учитель завжди має любити і чути свого учня, розуміти його «Я» у музичній діяльності, навіть якщо воно є суперечливим. До дитини, в першу чергу, учитель музики має ставитись як до духовно багатой особистості з багатогранною системою цінностей, надавати їй можливість свідомо виражати і відтворювати власні переживання у музичній діяльності. В атмосфері взаємної довіри між учителем і учнем мають створюватись умови для самореалізації особистості, саморозвитку учня. Необхідно не тільки пояснювати, показувати, як треба діяти, вибрати найбільш дієві форми спілкування в ділових і міжособистісних ситуаціях, у відтворенні виконавських і творчих дій, головне – сформулювати у дитини прагнення бути неповторною особистістю в музичному мистецтві, відшукати оригінальне, самобутнє розв'язання музично-творчих завдань, вільно орієнтувати свої творчі можливості задля себе і оточення людини лише за наявності віри у самого себе. А це може зміцнитися тоді, коли сприймаються і оцінюються не тільки позитивні якості учня, а вся особистість в цілому, тобто коли поважають її гідність, виявляють гуманізм. Учитель має ставити перед учнями посильні і розумно сформульовані вимоги з метою їх подальшого розвитку, тобто здійснювати педагогічний вплив гуманістичного, а не авторитарного характеру. Виявляючи в діалозі, співпраці, партнерстві повагу до учня, толерантність, справедливість, учитель має створити найкращі умови для формування творчої зацікавленості в навчанні, захистити свободу власного «Я» у музичній діяльності. Оскільки першочерговим завданням учителя має бути виховання та розвиток унікальної особистості учня, кінцевою метою його роботи має бути здатність учня самостійно проникати у специфічний зміст музичної мови, моделювати художній образ та втілювати його адекватними виконавськими засобами. Процес художньо-педагогічної взаємодії має накласти на учителя особливі обов'язки щодо дбайливого культивування творчої особистості учня. Це вимагає від учителя особливих прийомів управління навчальним процесом, постійного співпереживання у процесі виконання, спільної діяльності з учнем, проникнення в найтонші деталі його психофізичних та емоційних станів. Тобто, для продуктивної роботи учитель має сам володіти емоційно-інтелектуальною культурою сприймання, розвиненими навичками художньо-педагогічного спілкування, прийомами специфічної музично-педагогічної взаємодії як з учнем, так і з художнім твором з метою органічного співвідношення між педагогічно цілеспрямованим розвитком учнів, і підтримкою найменших спроб самостійного вияву молодших школярів у мистецтві.

В музичному розвитку молодших школярів учителю музики в початковій школі необхідно враховувати, що вікові особливості

сприймання музики учнями визначаються передусім обмеженістю життєвого і музичного досвіду дітей, специфікою мислення: невмінням узагальнювати, переважанням цілісного сприймання. Означений принцип має орієнтувати учителя на уважне ставлення до музичного досвіду дітей, набутого не тільки на музичних заняттях, а і самостійно. При формуванні музичного досвіду учитель має враховувати ступінь оволодіння музичними знаннями, переживання і усвідомлення значущості музичних творів; реалізацію досвіду у музичній діяльності та спілкуванні. Цей процес має носити динамічний характер, оскільки поглиблення, збагачення і трансформація складових досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва має відбутися при кожному спілкуванні з музичними творами.

В процесі музичного розвитку дітей учитель має поєднувати емоційне і раціональне. Оволодіння музичними знаннями тільки на інтелектуальному рівні, без емоційного забарвлення призведе до утворення абстрактних знань, які не матимуть для учнів особистісної значущості. Учитель має керувати співвідношенням емоційного і раціонального у процесі пізнання музики, знівелювати переваги тих чи інших елементів. Учитель має навчити учнів глибоко сприймати музику при отриманні різноманітної інформації, або спрямовувати увагу дітей не лише на виявлення настрою у музичних творах, а формувати фундамент для особистісної світобудови. Учитель музики не має нав'язувати учням власну точку зору, виховувати любов до музики примусом, будь-якими словесними сентенціями. Учитель музики в початковій школі має акцентувати увагу учнів не на відтворенні знань, а на їх творчому освоєнні, щоб знання стали основою ціннісного ставлення до музичного мистецтва.

Виходячи із нової філософії освіти, головним завданням сучасної початкової школи є становлення дитини як неповторної індивідуальності, розвиток її творчого потенціалу, прагнення до самостійної і пізнавальної діяльності. Цей підхід учитель має розуміти як послідовне ставлення до учня як до особистості, як до самостійного відповідального суб'єкта виховної взаємодії. Особистісний підхід має бути базовою ціннісною орієнтацією учителя, яка визначає його позицію при взаємодії з кожною дитиною і колективом.

Для формування індивідуальних музичних здібностей на уроках музики учитель має застосовувати такі педагогічні впливи, які будуть спрямовані на конкретну дитину з метою досягнення нею найвищого результату. При цьому учитель має спиратися на рівень розвитку індивідуальної музичності, та її власного музичного і життєвого досвіду, розуміти внутрішній неповторний світ учня, характер, темперамент, що вперше складає його особистість у всій багатогранності й неповторності власного «Я».

У практичній роботі учитель має надавати перевагу методам стимулювання, які забезпечать особистісну спрямованість і вплинуть на творче самовдосконалення, які забезпечать особистісну спрямованість і

вплинуть на творче самовдосконалення, ціннісне ставлення до особистості; створення емоційно збагаченого навчально-виховного середовища, у якому пануватиме атмосфера довіри, взаємоповаги до думок і дій кожної дитини; підтримка гуманного характеру взаємодії суб'єктів навчання на основі співпраці, співтворчості і діалогу. Учитель музики в практичній роботі має пам'ятати, що всіх дітей однаково вчити неможливо, тому що всі люди різні. Тому актуальним у навчанні молодших школярів має бути використання диференційованого навчання, яке передбачає сприймати дитину як неповторну особистість.

Проблема «учитель-учень», нерідко виникає в процесі виконавської діяльності, досить складна. У кожному конкретному випадку вона виглядає по-різному, хоча основа найчастіше одна: диктат – з боку учителя, і прагнення вийти з-під цього диктату, небажання примиритися з ним – з боку учня. Проблема пов'язана з прагненням учителя якомога швидше досягти певного результату. При цьому вузька спрямованість учіння на результат, на успіх може завадити розвитку особистості, привести до вироблення прагматичної позиції. Тому важливо прагнути до єдності результативної та процесуальної мотивації поведінки учня, його спрямованості на результат і на спосіб навчальної діяльності. Ефективність виконавського тлумачення музики значною мірою визначається якістю педагогічного керування цим процесом, яке має спрямовуватись на створення сприятливих умов для музичного розвитку особистості, спрямованого на стимулювання і усвідомлення форм його свідомого перебігу; у встановленні духовної спільності з учнем, стосунків взаємної поваги.

Отже, сучасний учитель на відміну від навчальних підходів, що розглядають учнів як масу, узагальнену спільноту, в центр педагогічних зусиль має поставити індивідуалізовану особистість. В контексті музичного навчання особливої уваги учителя потребують індивідуальні музичні здібності кожної дитини, які в початковій школі відрізняються широким розривом між їх розвиненістю. Прогресивний розвиток суспільства вимагає підготовки активних, творчо спрямованих учителів, а не пасивних виконавців. Поза реалізацією творчого розвитку людини сучасна музична освіта втрачає сенс.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в методичних розробках з початкової музичної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
2. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти : навч.-метод. посібник / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.